

Genderscreening

Voorontwerp van het Federaal Plan inzake Duurzame Ontwikkeling 2009→2012

Nederlandstalige Vrouwenraad (NVR)

juni 2008

Inleiding

In voorliggende nota heeft de Vrouwenraad het Voorontwerp van het Federaal Plan inzake Duurzame Ontwikkeling 2009→2012 gescreend op zijn gendergevoeligheid. De Vrouwenraad onderzocht met andere woorden in welke mate in deze beleidsnota rekening wordt gehouden met:

- de maatschappelijke situatie en positie van vrouwen en mannen in de beleidsontwikkeling inzake duurzame ontwikkeling;
- het institutionele en wettelijke kader;
- het wetenschappelijk onderzoek en de aandachtspunten van het vrouwenmiddenveld terzake¹.

Hierbij diende het EER-instrument van Meyer en Woodward (1997) dat specifiek uitgewerkt is voor de evaluatie van beleidsvisies, -plannen en -maatregelen met het oog op een gemainstreamd gelijkheidsbeleid als inspiratiebron en het 'Vrouwenraadmemorandum 2007' als referentiekader.²

¹ Deze screening past geheel in de toepassing van de wet van 12 januari 2007. Deze wet voorziet immers dat de regering en al haar leden de genderdimensie integreren in het geheel van hun beleidslijnen, maatregelen en acties om eventuele ongelijkheden tussen mannen en vrouwen te vermijden of te corrigeren.

² Meier P. en A. Woodward, (1997), *Het Emancipatie-Effecten Rapport. Een instrument voor een gelijkheidsbeleid*, Onderzoek uitgevoerd in opdracht van de Vlaamse minister van Brusselse Aangelegenheden en Gelijkekansenbeleid, VUB, Brussel
Vrouwenraadmemorandum: zie www.vrouwenraad.be/opinie/standpunten

1. Beschrijving van het beleidsvoornemen en analyse van de beleidscontext

Hoe wordt de beleidscontext beschreven?

Het verheugt de Vrouwenraad dat er reeds enkele meldingen zijn die betrekking hebben op gelijke kansen voor vrouwen en mannen (genderbenadering), vrouwen of vrouwenorganisaties. Het is van cruciaal belang om zowel het institutioneel en wettelijk kader terzake, de betrokkenheid en relevantie van vrouwen als de effecten van maatregelen en acties op mannen en vrouwen voor het beleid zichtbaar te maken.

Er wordt aanbevolen om het gelijkekansenperspectief m/v **systematisch** in de tekst in te voegen in alle relevante passages, dit om te voorkomen dat deze rijkdom aan instrumenten, kennis en ervaring in de praktijk over het hoofd wordt gezien. De nood aan zichtbaarheid ligt in de realiteit, in de concrete levensomstandigheden, positie, rechten en status van vrouwen en mannen in de samenleving. Deze zichtbaarheid is geen luxe, noch vitterij: het is een middel om de werkelijkheid nauwkeuriger te beschrijven en om de direct betrokkenen zichtbaar te maken, teneinde aangepaste interventies te kunnen ontwikkelen.

Deel 1: analyse

Aanvullingen internationale context wat betreft de interactie tussen vrouwen/gendergelijkheid en duurzame ontwikkeling (p.12)

1. Universele Verklaring van de Rechten van de Mens (1948)
Bij de opsomming van de beginselen die zeer relevant blijven voor de economische en sociale aspecten kan verwezen worden *naar zowel de preambule als de eerste twee artikels waarin bepaald wordt dat alle mensen gelijk zijn en eenieder recht heeft op alle rechten en vrijheden zoals bepaald in de Verklaring zonder onderscheid van welke aard ook, zoals ras, kleur, geslacht, taal, godsdienst, politieke of andere overtuiging, nationale of maatschappelijke afkomst, eigendom, geboorte of andere status.*
2. Verklaring van Rio: bij de opsomming van de belangrijkste principes ook verwijzen naar *principe 20 'Vrouwen spelen een cruciale rol in milieubeheer en ontwikkeling. Hun volledige deelneming is daarom van essentieel belang om duurzame ontwikkeling te bereiken'.*
3. Agenda 21 *bevat veel verwijzingen naar de rol van vrouwen en kan als een doorbraak beschouwd worden voor de gelijkberechtiging van vrouwen. Veel van de Nairobi-doelstellingen zijn in de diverse hoofdstukken en actiepunten terug te vinden.*³

• ³ M.E. Butter, Emancipatie en duurzame ontwikkeling, een probleemverkenning. Deel I: Emancipatie en milieu in mondiaal perspectief. Deel II: Emancipatie en milieu in Nederland, Proefschrift, Rijksuniversiteit Groningen, 1997

4. Peking-Actieplatform

Het Peking-Actieplatform bouwt voort op de Wereldvrouwenconferentie van Nairobi (1985) en incorporeert de resultaten van de VN-conferenties over kinderen in New York (1990), over milieu en ontwikkeling in Rio de Janeiro (1992), over bevolking in Cairo (1994) en over sociaal beleid in Denemarken.

Duurzame ontwikkeling wordt zowel in de Verklaring als in het Actieprogramma opgevat als een randvoorwaarde voor de positieve verbetering van vrouwen.

'Vrouwen en milieu' is één van de twaalf aandachtsgebieden in het hoofdstuk 'Strategische doelen en acties' van het Actieprogramma (par. 246-258).

Drie strategische doelstellingen worden vooropgesteld:

vrouwen actief betrekken bij de besluitvorming inzake het milieu op alle niveaus;

genderkwesties en –perspectieven integreren in beleidsmaatregelen en -programma's ten behoeve van duurzame ontwikkeling;

mechanismen op nationaal, regionaal en internationaal niveau versterken of opzetten om de effecten van ontwikkelings- en milieubeleid op vrouwen te evalueren.

5. Millenniumverklaring van de VN

In 2000 namen de VN-lidstaten de Millenniumverklaring aan, waarin ze zich ertoe verbinden om naast armoede, honger, analfabetisme en de achteruitgang van het milieu ook ongelijkheid tussen mannen en vrouwen wereldwijd te bestrijden. De verklaring werd gespecificeerd in acht concrete, meetbare millenniumdoelstellingen. Met name:

....

Jaarlijks stellen de VN ook een rapport op over de ontwikkeling in de verschillende landen, het 'Human Development Report'. Indicatoren rond gendergelijkheid worden hierin gebruikt om de levensomstandigheden in een land te beoordelen.

6. Implementatieplan van Johannesburg. Ook in dit document dat 153 artikels bevat hebben sommige artikels betrekking op gelijke kansen m/v, andere hebben oog voor de genderinvalshoek of leggen de focus op specifieke maatregelen voor vrouwen.

7. Millennium Review Summit: hier wordt wel een link gelegd met de bepalingen inzake gendergelijkheid.

De verwijzingen naar de interactie tussen vrouwen/gendergelijkheid en het internationaal wettelijk kader dienen een vertaalslag te krijgen in alle hoofdstukken van dit document.

2. Hoe wordt de probleemdopstelling van het beleidsvoornemen geformuleerd?

In dit hoofdstuk wordt geen koppeling gemaakt tussen duurzame ontwikkeling en gendermainstreaming. Zowel inzake de verwijzing naar de principes als

inzake de formulering van langetermijndoelstellingen kan het genderperspectief geïntegreerd worden.

Aanvullingen inzake de principes van Duurzame Ontwikkeling (p.14)

nr. 3 Principe inzake dubbele billijkheid: bij de opsomming van de kenmerken van de bevolking de variabele 'geslacht' toevoegen.

nr. 4 Principe inzake integratie: aan geïntegreerde analyses, zodat het mogelijk is om zowel hun economische, sociale (*incl. gevolgen op gendergelijkheid⁴*) als milieugevolgen te kennen.

Genderintegratie betekent concreet dat (juridische en feitelijke) gelijkheid tussen mannen en vrouwen één van de voorwaarden voor duurzame ontwikkeling vormt.

Aanvullingen inzake doelstellingen op lange termijn (p.15):

Het expliciet stellen dat:

De interventielogica (mainstreamen van de genderdimensie) houdt in dat er expliciet rekening gehouden wordt met de genderdimensie, als specifieke doelstelling of toch als 'verwacht resultaat'.

Daarom moet elk duurzaamheidsbeleid een strategie omvatten om gendergelijkheid te bevorderen en/of te waarborgen dat deze voorwaarde zal worden vervuld door andere actoren, in samenwerking met de vrouwenorganisaties.

Aanvullingen van het huidige overheidsbeleid (op korte en middellange termijn) (p.17):

Regionale plannen ontbreken (borstkankerscreenings, armoedepan,...)

Hierbij dient onderstreept dat zowel in de problematisering als in de formulering van de doelstelling de integratie en de zichtbaarheid van het genderperspectief belangrijk is in het licht van de voorgestelde acties. Een onvolledige analyse genereert een onvolledig beleid.

3. Hoe worden de acties geformuleerd?

Deel 2: acties

Aanvullen bij de criteria (p. 19)

- *Zij houden rekening met de impact ervan op de respectievelijke situatie van vrouwen en mannen.*⁵

Maatschappelijk debat op gang brengen (p.23)

2.2. Governance

Aanvullingen(p. 28-29)

⁴ Geheel in de lijn van de wet van 12 januari 2007 inzake gendermainstreaming

⁵ idem

- *Statistieken met de variabele m/v en de uitwerking van genderindicatoren wat betreft alle actieterreinen inzake duurzame ontwikkeling; (ook in 2.2.4. indicatoren voor duurzaam welzijn)*
- *Integratie van het genderperspectief in de DOEB-procedure*
- *Toepassen van het principe van genderbudgetting (conform art. 2 § 2 van de wet van 12 januari 2007 inzake gendermainstreaming)*

2.2.1. Goed beheer van de administraties

Aanvulling situatieschets (p.30)

Derde paragraaf:

- *De gendertest (momenteel in voorbereiding door het Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen)*

Voorstelling van de maatregelen (p. 30)

2. een systeem van continue verbetering ontwikkelen: deze voorziening streeft naar de invoering van het EMAS-certificaat en wil duurzame ontwikkeling integreren in de beheerstools van de federale overheidsdiensten (EMAS, CAF, ISO, *gendertoets*,...).

Praktisch (p.31): punt 2, derde paragraaf: in de opsomming van de verschillende instrumenten 'EMAS, CAF ...' *Gendertest* toevoegen.

Interactie met ander beleid

-*Gelijke kansen voor mannen en vrouwen in overheidsopdrachten, enkele aanbevelingen (Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen)*

2.2.4. Indicatoren voor duurzaam welzijn

Interactie met andere beleidsvoeringen

p. 39: op internationaal vlak aanvullen met: *Human Development Index en Gender Development Index*

2.3.2. Houtconsumptie

Interacties met andere beleidsniveaus

p.44: b) 'de beleidsplannen van de diensten voor ontwikkelingsamenwerking en het advies inwinnen van de Commissie Vrouwen en Ontwikkeling (adviescommissie)'

2.3.7. Mobiliteit

Bij het uitwerkingsproces (p.61) worden de maatregelen te eng vernauwd tot de problematiek van het verminderen van het gebruik van de wagen voor het woon-werkverkeer. Er is nochtans sprake van een geïntegreerde aanpak (cfr. Situatieschets) maar die verdwijnt bij de uitwerking. Dus bij de maatregelen dient zeker de link gelegd met de zorgverplaatsingen zoals het brengen en afhalen van kinderen, of winkelen. Ook de nabijheid van dienstverleningen is van belang. Daarom is het zeer belangrijk dat het mobiliteitsbeleid (en de langetermijnvisie terzake) uitgaat van de totale organisatie van het dagelijks leven en niet enkel van het woon-werkverkeer of de economische verplaatsingen. Het concept en de uitwerking van 'basismobiliteit' kunnen niet ontbreken in een visie op mobiliteit in het kader van duurzame ontwikkeling. p.39: in de statistieken over de verkeersongevallen kunnen we niet afleiden of er verschillen zijn tussen mannen en vrouwen. Nochtans zijn er statistieken op

dezelfde website van het NIS over verkeersslachtoffers met opdeling naar geslacht en leeftijd.

2.3.8. Bewustwording over de keuze van vervoersmodi

p. 62: in de situatieschets wordt het accent vooral gelegd op wagen- en vliegtuiggebruik.

Vrouwen verplaatsen zich iets minder vaak dan mannen en leggen kortere afstanden af. Ze verplaatsen zich minder per auto en hebben minder vaak een rijbewijs. Vrouwen maken vaker gebruik van het lokaal openbaar vervoer en gaan meer te voet.⁶ Meer aandacht besteden aan het faciliteren van het openbaar vervoer en fietsgebruik. Er wordt wel een link gelegd met de gewestelijke mobiliteitsplannen en ruimtelijke ordening in algemene zin in het kader van de interactie met ander beleid. Maar vanuit een geïntegreerde visie dient de problematisering ervan meer aandacht te krijgen in de situatieschets.

E. Volksgezondheid

p. 74: positief is dat in het kader van de milieugezondheidsindicatoren expliciet rekening gehouden zal worden met de verschillen tussen mannen en vrouwen en met het genderperspectief. Deze intentie dient aangehouden bij elke voortgezette actie van de vorige FPDO'S, want uit de beschrijving ervan kan dit niet afgeleid worden (wel verwijzing naar de campagne intrafamiliaal geweld maar niet naar andere vormen zoals partnergeweld, eengerelateerd geweld).

We weten bijvoorbeeld niet

- of er iets gedaan zal worden tegen het binnendringen van chemische contaminanten in het lichaam via schoonheidsproducten (niet alleen dus via voeding)

- of er actie zal ondernomen worden tegen de hoge zelfmoordcijfers van lesbische meisjes.

Wat met de invoering van het derdebetalerssysteem, aanpak van bio-ethische thema's zoals draag/leenmoederschap, postmortale medisch begeleide voortplanting, ... (kwaliteit van de zorgverlening: p.75)?

2.3.11. Naar een duurzame voeding

p. 78: in de situatieschets wordt niet verwezen naar de kwetsbare situatie van de meewerkende echtgeno(o)t(e) in de landbouwsector (ook de registratie ervan is voor verbetering vatbaar).

Aanvulling bij impact op het sociale vlak: *Bijzondere aandacht dient dus uit te gaan naar de professionele en sociale opwaardering van vrouwen binnen de landbouwsector.*

Consultatie van de vrouwenorganisaties is noodzakelijk in het kader van de opstelling van een duurzaam voedingsplan.

F. Sociale inclusie, demografie en migratie

p.83: in de inleiding merken we een afwezigheid van de genderinvalshoek op. Zo wordt bijvoorbeeld de loonkloof tussen mannen en vrouwen niet

⁶ Vrouwen en ruimtelijke leefbaarheid. Aanbevelingen voor een gendergevoelig beleid, NVR, Brussel, s.d., p. 8

geproblematiseerd (o.a. lagere pensioenen voor vrouwen). De grotere kwetsbaarheid van eenoudergezinnen is een andere voorbeeld. Bij de verwijzing naar het Nationaal Actieplan Inclusie is er enkel sprake van risicogroepen/kansengroepen (doelgroepenbeleid) in het kader van activering en diversiteit waardoor het gendermainstreamingsverhaal onzichtbaar wordt. In een diversiteitsdiscours beperkt men zich vaak tot een doelgroepenbeleid en neemt men bijzondere maatregelen om de positie van deze groep of groepen te verbeteren. Mainstreaming houdt een bredere, globalere aanpak in. Het richt zich tot alle doelgroepen als deel van de samenleving. Een mainstreamingsbeleid vermijdt in elk geval om te marginaliseren, te stigmatiseren, apart te behandelen. Het staat voor structurele maatregelen die alle doelgroepen integreren in alle acties. M.a.w. kansengroepenbeleid en mainstreaming zijn complementair.⁷

Een sociale dimensie wordt dus vaak enkel vertaald naar een armoedeproblematiek en inclusie van kansarmen terwijl het gendermainstreamingsaspect meestal vergeten wordt.

2.3.12. Woningen beter benutten en duurzame en betaalbare huisvesting garanderen voor iedereen

p. 84-85: voorstelling van de maatregelen

Punt 6 toevoegen: betaalbare en duurzame huisvesting garanderen voor iedereen

Optreden tegen discriminaties op de woonmarkt (federale huurwet, privé-eigenaars), bijvoorbeeld alleenstaande ouders met kinderen.

Gratis energieaudits en investeringen om de energiefactuur van kwetsbare gezinnen prioritair te doen dalen.

Praktisch

Punt 6 toevoegen: betaalbare en duurzame huisvesting garanderen voor iedereen

Verscherpte energiekwaliteitsnormen voor verhuurders. Investeringen voor verbeterde isolatie zijn ook voor verhuurders fiscaal aftrekbaar. Via huurtoelage en reglementering van de huurprijzen kunnen prijsstijgingen worden opgevangen en blijft energie voor de huurder betaalbaar, terwijl de energierekening fors daalt.

2.3.13. De waarden van de sociale economie overbrengen naar de economie in haar totaliteit

p.89: situatieschets laatste paragraaf aanvullen: *Arbeid als hefboom bevorderen kan door middelen vrij te maken voor de verdere ontwikkeling van federale instrumenten in verband met armoede, gender en werk.*

2.3.15. Milieu en migraties

p. 93: praktisch

toevoegen bij punt 1 laatste opsomming: mogelijke actiepunten of aandachtspunten in de sfeer van mensenrechten *(zoals bijvoorbeeld het verband*

⁷ Gelijke kansen als mainstreaming in het lokale beleid. Groot Gelijk. Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding en Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen, Brussel, 2008, p. 14

tussen de positie van vrouwen in de samenleving, reproductieve rechten en demografische druk op milieu)

2.3.16. Rekening houden met armoede bij de communicatie

Overheidscommunicatie dient zeker rekening te houden met kansengroepen zoals armen en andere achtergestelde doelgroepen.

Hierbij kan als een apart hoofdstuk toegevoegd worden:

De communicatie is genderbewust.

Waarom een apart hoofdstuk? Omdat genderneutrale communicatie van een andere orde is dan een overheidscommunicatie die rekening houdt met kansengroepen.

Onze communicatie (o.a. taal en taalgebruik) heeft zich eeuwenlang gevormd vanuit het mannelijk perspectief. Hoewel de maatschappelijke realiteit op dit moment niet meer voornamelijk door mannen gedomineerd wordt, geeft het taalgebruik (en de beeldvorming) deze veranderde situatie niet weer. Op alle niveaus draagt taal een mannelijk perspectief uit, zonder dat lezers dit bewust ervaren. In het kader van genderlinguïstiek en genderneutrale beeldvorming zijn er nochtans alternatieven om de vele rolmogelijkheden van individuen, mannen en vrouwen, in communicatie (o.a. taal en beeldvorming) te reflecteren. Zodat ook vrouwen zichtbaar worden in teksten, zodat ook vrouwen zich aangesproken voelen, zodat ook de positie van vrouwen en mannen in de maatschappij zichtbaar wordt.⁸

2.3.17. Streven naar een inclusief en multidisciplinair armoedebeleid

p. 96 situatieschets: dezelfde opmerkingen als bij p. 83 (F. Sociale inclusie, demografie en migratie)

p. 97 praktisch: het Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen en de respectieve vrouwenorganisaties erbij betrekken (ook bij de oprichting van een subwerkgroep Armoedebeleid).

Deel 3: opvolging van de uitvoering van het Plan

Bij de methodiek van directe bevraging van de burger (m/v) willen wij de kanttekening maken dat de doorsnee burger de specifieke expertise voor het maken van een genderanalyse niet beheerst. Daarom is het van belang dat de institutionele mechanismen zoals de desbetreffende administratie, de middenveldorganisaties en de wetenschappelijke centra voor diversiteits/genderstudies systematisch geconsulteerd worden.

Maatregel 1: verbetering van de database van de opvolging van de federale plannen

Indien het plan (nl. de voorgestelde maatregelen) gendergevoelig wordt gemaakt, moet dit een vertaling krijgen in de databank.

⁸ I. Plichart en H. Van Den Bulk, Vooronderzoek naar de genderdimensie in Klare Taal: Onderzoeksrapport. Antwerpen: Centrum voor Vrouwenstudies, 2006, p. 33. In dezelfde studie worden interessante tips (aanbevelingen) gegeven inzake genderbewuste taal en beeldvorming (pp. 82-87).

4. Wordt er expliciet over beide seksen gesproken? Wordt er gesproken in categorieën die de verschillen tussen vrouwen en mannen onzichtbaar maken (bijv. burgers, armen, mensen,...)?

In het kader van het hoofdstuk over volksgezondheid wordt expliciet aandacht besteed aan de verschillen tussen mannen en vrouwen (p.97). In het volledige plan wordt niet verwezen naar maatschappelijke vrouw-manverhoudingen.

Bij de beschrijving van zowel de beleidscontext als de respectieve acties worden categorieën gebruikt die het genderperspectief niet uitdrukken: landbouwers, mensen, armen, kansengroepen. Enkel wanneer er sprake is van een context van gezondheid worden zwangere vrouwen als een aparte categorie vernoemd. Nochtans hebben vrouwen, in een context van een Noord-Zuidproblematiek, vaak geen recht op (grond)eigendom. In het kader van een duurzaam landbouwbeleid dient dit dus in de indicatoren zichtbaar te worden gemaakt, dus ook in de beschrijving van een probleemsituatie. De generieke term 'landbouwers' verdoezelt echter de geschetste werkelijkheid voor vrouwen. Ook in een context van armoede zijn de eenoudergezinnen (hoofdzakelijk vrouwen) een belangrijke kwetsbare groep. Het spreken in generieke termen die verwijzen naar beide geslachten verdoezelt dus vaak de reële beschrijving van de doelgroep, meestal vrouwen. Sommige wetenschappers gaan zelfs zo ver om te stellen dat het generieke gebruik één van de voorbeelden is van seksisme in de taalstructuur. Deze zogenaamd generieke (en dus genderneutrale) term zou kunnen doen vergeten dat er ook vrouwen mee bedoeld worden. Bovendien blijkt het vaak voor te komen dat schrijvers een aanvankelijk generiek gebruikte term later in hun tekst toch exclusief mannelijk invullen en zo het vrouwelijke deel van de bevolking over het hoofd zien, waardoor vrouwelijke lezers zich niet herkennen in de tekst.⁹

Het verwijzen naar m/v na een generieke term is een mogelijke oplossing. Hierbij beweren we niet dat dit overal moet gebeuren, maar bijvoorbeeld door de toevoeging van m/v bij armen geeft men het signaal dat men zich bewust is van de verschillen die er bestaan in de dagelijkse leefsituatie tussen mannen en vrouwen in deze doelgroep.

Besluit

Op basis van deze genderscreening pleiten we voor:

- een systematische integratie van het genderperspectief zowel in de contextbeschrijving (internationale teksten), de analyse als de acties;
- een incorporatie van genderspecifieke strategieën in de budgetten van de activiteiten (genderbudgeting);
- de integratie van genderspecifieke indicatoren en naar sekse opgesplitste statistieken (incl. impactindicatoren) in de monitoring en evaluatie;
- het vermijden van generieke categorieën en het zichtbaar maken van relevante specifieke doelgroepen;

⁹ I. Plichart en H. Van Den Bulk, op.cit. p. 20

- een paritaire deelname van vrouwen en mannen in raden en commissies inzake duurzame ontwikkeling;
- consultatie van de officiële genderadviesorganen (commissie Vrouwen en Ontwikkeling en de Raad voor de Gelijke Kansen) en de vrouwenraden.